

Zekerheid nodig over toekomst kennis-infrastructuur

Negentienennegentig wordt een spannend jaar. De uitslag van de verkiezingen voor gemeenteraden en de Tweede Kamer is onvoorspelbaar. Over politieke machtsverhoudingen is grote onzekerheid, maar de macro-economische invalshoek lijkt vrij duidelijk: Ongeacht de samenstelling van Tweede Kamer en kabinet zullen de financiële kaders verder worden bijgesteld. Onze collectieve uitgaven zijn, Europees gezien, te hoog en de staatschuld vormt een te grote belasting voor komende generaties. Dat is gevaarlijk voor onze concurrentiepositie en welvaart. Dit betekent dat de rijksbegroting en de collectieve uitgaven voor de sociale voorzieningen omlaag moeten en het Bruto Nationaal Produkt dient te stijgen. De potentiële inleveraars moeten gezocht worden in de maatschappelijke sectoren onderwijs, onderzoek, defensie, gezondheidszorg, welzijn en cultuur en bij de overdrachtsuitgaven. Dat is geen nieuws, wel nieuw is de vraag hoe de bezuinigingen worden verdeeld. Vanuit een beleidsvisie op onze toekomst zal de inhoud van het regerakkoord op de terreinen onderwijs, onderzoek en cultuur significant zijn. Onderwijs en cultuur hebben in de af-

gelopen kabinetsperioden onder zware druk gestaan. De onderwijsuitgaven zijn in verhouding tot het Bruto Nationaal Produkt de laatste 15 jaar aanzienlijk gedaald.

Het is echter markant dat in de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen met name onderwijs meer bescherming ondervindt dan in de afgelopen perioden. Evenzeer is het opvallend dat de regering, maar ook de sociaal-economische partners, de kennis-infrastructuur van ons land nadrukkelijk een sleutelrol toedichten in onze internationale concurrentiepositie.

Onderwijs en onderzoek zijn daarvoor bepalende factoren. De cirkel sluit doordat een verbetering van de concurrentiepositie de groei van het Bruto Nationaal Produkt tot gevolg heeft waardoor in beginsel de middelen voor de collectieve uitgaven kunnen worden gegarandeerd. Extra bescherming van deze sectoren, ook in financiële zin, is nodig.

Dr. W.C.M. van Lieshout

Het ligt in de rede om onder de basisvoorzieningen voor de kennis-infrastructuur eveneens de cultuur te rekenen. Een kennis-infrastructuur kan niet uitsluitend gebaseerd zijn op een economisch-technologische benadering. De inzet van mensen, hun geestelijke flexibiliteit, motivatie en inspiratie, hun

welzijn, hun maatschappelijke mogelijkheden en samenwerkingsverbanden worden minstens evenzeer bepaald door sociaal-culturele infrastructuur en ontwikkelingsgraad. Daarbij dient men te bedenken, dat de effecten van onvoldoende onderwijs en onderzoek en onvoldoende aandacht voor de sector cultuur doorgaans eerst op langere termijn merkbaar zijn. Maar is het eenmaal mis dan duurt het vele, vele jaren voordat verbeteringen merkbaar worden.

Met name vanuit het CDA -zijn opvattingen over solidariteit en rentmeesterschap- zal deze integrale benadering van kennis-infrastructuur een hard principeel uitgangspunt dienen te zijn bij de beoordeling van regeerakkoorden.

De weg van aanzienlijke taakuitbreiding, gecombineerd met bezuinigingen, zoals die met name aan het wetenschappelijk onderwijs in de afgelopen perioden zijn opgelegd, kan niet worden voortgezet. Zeker nu zowel op het terrein van onderwijs en onderzoek in bepaalde disciplines niveau-daling wordt geconstateerd en extra inspanningen op het terrein van kwaliteit en produktiviteit worden gevraagd.

Gegronde vrees

Maar welke realiteitswaarde heeft de stellingname dat de rijksbijdragen in deze sectoren op z'n minst op het huidige niveau moeten worden gehandhaafd? Dat wordt in belangrijke mate bepaald door de politieke mogelijkheden en de wil om in andere sectoren zwaarder te bezuinigen en de collectieve uitgaven in de sfeer van de sociale zekerheid drastisch te verminderen. Dat is niet waarschijnlijk. De grenzen van bezuinigingen op defensie lijken in zicht, beperking van de uitgaven voor

volksgezondheid en welzijn blijken niet realistisch, de afbrokkeling van ons sociaal voorzieningenniveau ondervindt zeer veel weerstand.

Kortom, het is niet juist en onwerkbaar om beleid in een bepaalde maatschappelijke sector te isoleren van de andere. Samenhang in beleid in relatie tot de financiële kaders is noodzakelijk. Maar mag men een integraal beleid verwachten, waarin duidelijk prioriteiten en posterioriteiten worden gesteld en van de burger grote offers worden gevraagd? Overheid, politiek en belanggenorganisaties opereren immers bijna uitsluitend vanuit maatschappelijke sectoren. Twijfel daaraan geldt in versterkte mate, nu bijna alle politieke partijen zenuwachtig worden onder de resultaten van verkiezingsprognoses en de kans groot is dat een toekomstig kabinet gebaseerd moet zijn op het vertrouwen van tenminste drie partijen. Evenmin blijkt het maatschappelijk draagvlak voor ingrijpende pijnlijke maatregelen ten behoeve van een leefbare, verre toekomst op een behoorlijk welvaartsniveau groot te zijn.

De vrees is dus niet ongegrond, dat onderwijs, onderzoek en cultuur opnieuw gemakkelijk grijpbare prooien zijn in het bereiken van de noodzakelijke bezuinigingen.

Een andere benadering

Het is geen gemakkelijke opgave aan een dergelijke korte termijnpolitiek met mogelijk kwalijke gevolgen voor de lange termijn een halt toe te roepen. Maar kan een dergelijke werkwijze uit politieke en bestuurlijke optiek in deze tijd nog wel gehandhaafd worden? Zakelijk moet het antwoord daarop zijn: nee! Complexe bestuurlijke systemen zoals een staat, vragen naast flexibiliteit, lange termijnbeleid en

continuïteit. Zou er bijvoorbeeld niet gestreefd kunnen worden naar een volgende benadering:

- Het regeerakkoord wordt gebaseerd op een globale toekomstvisie ten aanzien van de gewenste of onafwendbare ontwikkelingen in de diverse maatschappelijke sectoren in onderlinge samenhang.

- Deze visie wordt in het akkoord vervolgens vertaald in concrete beleidsdoelen voor de komende kabinetsperiode met aanduiding van de prioriteiten en posterioriteiten.

- Bodemvoorzieningen voor sociaal zwakkeren en andere specifieke doelgroepen worden in het regeerakkoord vastgelegd.

- In het regeerakkoord voor een gehele kabinetsperiode worden de lasten en baten voor iedere maatschappelijke sector in een meerjarenafpraak vastgelegd.

- Voldoende draagvlak in het (nieuw gekozen) parlement is daarbij vanuit een goede, democratische besluitvorming essentieel.

- Bij de jaarlijkse begroting worden de hoofdlijnen van dit meerjarenakkoord zoveel mogelijk intact gelaten en financiële wijzigingen in eerste instantie binnen begrotingshoofdstukken doorgevoerd.

- Eventuele mee- en tegenvallers worden gedurende een kabinetsperiode niet verwerkt in de rijksbegroting, maar leiden tot vermindering c.q. vergroting van de staatsschuld.

- De overheid krijgt de mogelijkheid om op basis van een met het parlement overeengekomen regeerakkoord met maatschappelijke organisaties, die geheel of gedeeltelijk met rijksbijdragen worden gefinancierd, een bindend akkoord te sluiten met betrekking tot uit te voeren taken en te ontvangen rijks-

bijdragen in de kabinetsperiode.

- De verhouding tussen bekostiging door de overheid en eigen bijdragen van burgers voor genoten diensten vraagt in alle maatschappelijke sectoren aandacht.

- Alle organisaties - dus ook de scholen - die voor een groot gedeelte afhankelijk zijn van rijksbijdragen krijgen de mogelijkheid om andere inkomsten te verwerven teneinde overheidsbezuinigingen te kunnen opvangen.

Bovenaangegeven werkwijze wijkt sterk af van de huidige politieke cultuur. Zij vraagt bovendien om nieuwe spelregels teneinde de flexibiliteit van de overheid en de democratische beïnvloeding en controle veilig te stellen. Maar zij leidt tot een meer samenhangend, consistent beleid, een effectievere koppeling van beschikbare overheidsmiddelen aan politieke doelen. In ieder geval noodzakelijk voor het instandhouden en uitbouwen van de kennis- en infrastructuur. Zou een frequentie van vier jaar voor het vaststellen van (financieel) beleid op hoofdlijnen als stap te groot blijken te zijn, dan zou een tweejaarlijkse periode een goede (tussen)oplossing vormen.

Besturen is het korte termijnbeleid inpassen in een lange termijnvisie ten aanzien van een dynamische, complexe, onzekere, maatschappelijke werkelijkheid. Besturen is het formuleren van prioriteiten en posterioriteiten. Besturen is het inpassen van het haalbare in het noodzakelijke; niet het omgekeerde!

In de column geven de leden van de redactie hun persoonlijke opvattingen weer. Zij hopen daarmee een aanzet te geven voor reflectie of debat.